Recognition, Responsibility, and Relevance: Overview of Kibbud Av Va'em

שלום רוזנר

1. **שמות פרק כ**

כבד את אביך ואת אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך:

2. **משנה מסכת פאה פרק א משנה א**

אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמ[ילות חס]דים= ותלמוד תורה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם:

3. **אוצרות התורה יתרו**

מקומו של מקיים מצות כיבוד או"א בגן עדן

ב"סדר הדורות" (ח"ג אות י) ובספר "מעיל צדקה" (תמ"א) מסופר, ר' יהושע בן אלם הגידו לו בחלום, שמח בלבך שאתה וננס הקצב מושבו ומושבך בגן עדן וחלקו וחלקך שוים כאחד. כשניעור ר' יהושע חשב בלבו אוי לי שמיום עומדי הייתי תמיד ביראת קוני ולא עמלתי אלא בתורה, לא הלכתי ד' אמות בלא ציצית ותפילין, היו לי 80 תלמידים, ועכשיו שקולים מעשי ותורתי עם הקצב.

שלח לתלמידיו תדעו שלא אכנס לבית המדרש עד שאראה מי הוא זה האיש ומה מעשיו. מיד הלך עם תלמידיו מעיר לעיר ושאל בשם האיש ובשם אביו עד שהגיע לעירו, כשנכנס לעיר שאל את אנשי המקום היכן ננס הקצב? אמרו לו למה אתה מבקש אותו, מה לחסיד וצדיק כמוך לשאול על איש כמותו, אמר להם מה מעשיו, אמרו לו אדוננו לא תשאל ממנו כלום עד שתראה אותו, מיד שלחו אליו ואמרו לו, ר' יהושע בן אלם מחפש אותך, אמר להם מי אנכי ומי אבותי שר' יהושע שואל עלי, אמרו לו עמוד ובן עמנו. חשב אותו האיש ששקר הם דוברים ולא היה רוצה להלוך עמהם, חזרו [ר' יהו]שע ואמרו לו שאינו רוצה לילך עמנו, אמר להם דעו שלא אשב עד שאראה אותו.

הלך ר' יהושע בעצמו אצל ננס הקצב, בראות ננס את ר' יהושע בא אליו נפל על פניו, אמר לו מה יום מיומיים שעטרת ישראל בא לפני עבדו, אמר לו דבר יש לי לדבר עמך, אמר לו דבר. אמר לו מה מעשיך ומה מלאכתך? אמר לו, קצב אני, ויש לי אב ואם זקנים [ואי]ני יכול לעמוד על רגליהם, ובכל יום ויום אני מלבישם ומאכילם ומרחיצם בידי, **מיד עמד ר' יהושע ונשקו על ראשו, ואמר לו בני אשריך ואשרי גורלך, מה טוב ומה נעים, ואשרי חלקי שזכיתי להיות חברך בגן עדן.** ע"כ.

4. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף נו עמוד ב

עשר מצות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן: דינין, ושבת, וכיבוד אב ואם. דינין - דכתיב +שמות ט"ו+ שם שם לו חק ומשפט, שבת וכיבוד אב ואם - דכתיב +דברים ה'+ כאשר צוך ה' אלהיך, ואמר רב יהודה: כאשר צוך - במרה.

5. אליהו רבה)איש שלום(פרשה כד

זכור את יום השבת לקדשו, כבד את אביך ואת אמך, וכי מה ענין זה אצל זה, אלא ללמדך שכל זמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אין חט /חטא/ בא לידו, שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת וגו שומר שבת מחללו גו (ישעיה נ"ו ב'), אל תיקרי מחללו, אלא מחל לו, לכך נאמר שומר שבת מחללו, אין אדם מכבד את אביו ואת אמו גזרות /גזירות/ קשות באות עליו,

6. ספר החינוך מצוה לג

1 לכבד האב והאם, שנאמר [שמות כ', י"ב] כבד את אביך ואת אמך וגו', ובא הפירוש [קידושין דף ל"א ע"ב], אי זהו כיבוד. מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא.

משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלהים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. 6 וכשיקבע זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאלולי הנפש שתננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ברוך הוא.

7. דברים פרק כג

ד- לא יבא עמוני ומואבי בקהל יקוק גם דור עשירי לא יבא להם בקהל יקוק עד עולם:
ה- על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך:
ו- ולא אבה יקוק אלהיך לשמע אל בלעם ויהפך יקוק אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך יקוק אלהיך:
ז- לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיך לעולם:

8. רמב"ן דברים פרק כג

1 והנראה אלי כי הכתוב הרחיק שני האחים האלה שהיו גמולי חסד מאברהם, שהציל אביהם ואמם מן החרב והשבי (בראשית יד טז), ובזכותו שלחם השם מתוך ההפכה (שם יט כט). והיו חייבין לעשות טובה עם ישראל, והם עשו עמהם רעה. האחד שכר עליו בלעם בן בעור והם המואבים, והאחד לא קדם אותו בלחם ובמים כאשר קרבו למולו, כמו שכתוב (לעיל ב יח יט) אתה עובר היום את גבול מואב את ער וקרבת מול בני עמון. והנה הכתוב הזהירם (שם פסוק יט) אל תצורם ואל תתגר בם, והם לא קדמו אותם כלל, כי היה הכתוב אומר "כאשר עשו לי בני 6 עשו המואבים והעמונים", אבל לא הזכיר עמון, שלא קדמו אותם:

9. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד ב

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא היה אדם שהודה להקדוש ברוך הוא עד שבאתה לאה והודתו, שנאמר +בראשית כ"ט+ הפעם אודה את ה'.

(2)

10. שיחות מוסר מאמר לז

וכך מקובלני שאין מצות כיבוד אם מתקיימת כהלכתה, אלא אם כן מעריך הבן את אביו ומעריצו מאד, וחייב הבן למצוא באביו תכונות ומעלות שבהן הוא מצטיין יותר מכל אחד זולתו, והריהו בהן גדול הדור..כי אם לא יעריכנו בלבו ואינו מחשיבו במעמקי נפשו, כי אז אפילו הוא מאכילו ומשקהו וקם לפניו ורץ לפניו, לא קיים מצות כיבוד אב כל עיקר.

11. תלמוד בבלי מסכת נדה דף לא עמוד א

תנו רבנן: שלשה שותפין יש באדם, הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו. אביו מזריע הלובן, שממנו עצמות וגידים וצפרנים, ומוח שבראשו, ולובן שבעין. אמו מזרעת אודם, שממנו עור ובשר ושערות, ושחור שבעין. והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים, וראיית העין, ושמיעת האוזן, ודבור פה, והלוך רגלים, ובינה והשכל. וכיון שהגיע זמנו להפטר מן העולם - הקדוש ברוך הוא נוטל חלקו, וחלק אביו ואמו מניח לפניהם.

12. כלי יקר שמות פרק כ

כבד את אביך ואת אמך. במצוה זו חתם חמש דברות ראשונות המדברים בכבוד המקום ברוך הוא כי מטעם זה נאמר בכולם ה' אלהיך ולא הזכיר ה' בכל חמש דברות אחרונות המדברים בדברים שבין אדם לחבירו. ומצות כיבוד אב ואם אף על פי שהוא בין אדם לחבירו מכל מקום מצוה זו נוגעת גם בכבוד המקום ברוך הוא לפי ששלושה שותפין באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו, ואם תכבד אב ואם בעבור שמהם נוצר החומר והגוף הכלה והבלה קל וחומר בן בנו של קל וחומר שתכבד את אביך שבשמים אשר נתן בך הנשמה החלק המעולה הקיים לנצח.

13. כלי יקר ויקרא פרק יט

ומה שפירט השבת יותר מכל מצוה שבתורה, לפי שטעם של מצות כיבוד אב ואם הוא שראוי לחלוק כבוד למי שהוציאו לאור ההויה הלא הוא אביך קנך והוא עשך ואיך לא תחלוק כבוד למי שהמציאך כי זולתו לא היה לך מציאות כלל, והשבת מורה על כיבוד של ה' יתברך כי הוא מורה על חידוש העולם ושהמציא הקדוש ברוך הוא לאור ההויה אותך ואת אביך, ואם יאמר לך אביך חלל השבת כדי לטעת בלבך שהעולם קדמון ובלתי מחודש כדי שתאמין שאין לך שום אב אחר זולתו ויאמר כל זה לפתותך שתבטל רצון אביך שבשמים מפני רצונו לא תאבה ולא תשמע לו, כי באמת הוא יתברך אב לכולנו וחייב אתה לבטל רצון אביך מפני רצונו יתברך כי אתה ואביך חייבים בכבודו, אבל אם יאמר לך אביך לעבור עבירה אחרת פשיטא שלא תשמע לו כל זמן שראש נזרך קיים ואתה משמר השבת כהלכתו ומאמין בחידוש העולם כי אב אחד לכולנו ועל זה אינו צריך לצוותך, זולת אם יבוא לחלוק על השורש מראש אמנה על זה אתה צריך זירוז ביותר ועל כן מצינו בכל מקום סמיכת השבת למצות כיבוד אב ואם כי גם השבת מורה על כיבוד האב ראשון לכל נוצר. ויכלול הסמיכות עוד, שלושה שותפין אשר באדם אב ואם והקב"ה:

14. מכתב מאליהו ה:421

בְּכִבּוּד אָב וָאֵם יֵשׁ עִנְיָן וְעֵלָה מְאֹד. כִּבּוּד אָב וָאֵם נִכְתַּב בַּלּוּחַ הָרִאשׁוֹן יַחַד עִם הַמִּצְווֹת שֶׁל כְּבוֹד הַמָּקוֹם. וְהָעִנְיָן הוּא, כִּי לֹא הָיָה לָנוּ שׁוּם מָבוֹא לְהַשִּׁיג וּלְהָבִין אֶת טוֹבוֹת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ לוּלֵא שֶׁהָיִינוּ רוֹאִים אֶת חַסְדֵי הַהוֹרִים לִבְנֵיהֶם. לְלֹא זֶה הָיָה הָאָדָם חָשׁ שֶׁהוּא עַצְמוֹ הַמָּקוֹר לְכָל אֲשֶׁר לוֹ.

לְעֻמַּת זֹאת, בִּרְאוֹתוֹ שֶׁהוּא בָּא לָעוֹלָם עַל יְדֵי הוֹרָיו וּבִלְתָּם הוּא לֹא הָיָה נִמְצָא כְּלָל, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא הָיָה גָּדֵל וּמִתְחַנֵּךְ, עַל יְדֵי כָּךְ יֵשׁ לוֹ צִיּוּר חַי עַל חֲסָדָיו שֶׁל ה' שֶׁהִמְצִיא אוֹתוֹ וְנוֹתֵן לוֹ הַכֹּל, מְקַיְּמוֹ מֵרֶגַע לְרֶגַע, מְפַרְנְסוֹ וּמְחַכְּמוֹ.

וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, הָאָבוֹת הֵם כְּמוֹ סֵפֶר תּוֹרָה חַי אֲשֶׁר בּוֹ לוֹמֵד הָאָדָם אֶת מַעֲשֵׂי ה'. יְהַיְנוּ דְּאָמַר רַב יוֹסֵף כְּשֶׁשָּׁמַע אֶת קוֹל רַגְלֶיהָ שֶׁל אִמּוֹ: "אִיקוּם מִקַּמֵּי שְׁכִינָה דְּאַתְיָא" (קִדּוּשִׁין לא:). וְכֵן מָצָאנוּ בְּכַמֶּה מְקוֹמוֹת שֶׁהִשְׁווּ חֲכָמִים כְּבוֹד אָב וָאֵם לִכְבוֹד הַמָּקוֹם.

15. רמב"ן שמות פרק כ פסוק יב

הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו, וחזר לצוות אותנו בעניני הנבראים, והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה, כי השם אבינו הראשון, והמוליד אבינו האחרון, ולכך אמר במשנה תורה (דברים ה טו) כאשר צויתיך בכבודי כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך.

16. אמת יעקב ריש קדושים

י"ט, ג'. איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו.

נראה[3] לבאר הקשר בין שני ענינים אלה, דבאמת המאמין בקדמות העולם — וכמו שמאמינים אומות העולם ורשעי ישראל שבמשך הזמן נתפתח האדם מכל מיני קופים ושאר חיות וכדומה — בהכרח שסובר שכל מה שהדורות מתרחקים מהזמן הקדמון יותר הם מפותחים ויותר הם חשובים, ולכן אדרבה — הם סוברים שהדור הזקן חייב לכבד את הדור הצעיר, אבל אנו שמאמינים שהאדם הוא יציר כפיו של הקב"ה וככל שמתרחקים הדורות יותר אנו מתרחקים מההשפעה האלקית ומגדלותו יתברך, בודאי השומה עלינו לכבד את הדור הקודם, שהרי הם חשובים וגדולים יותר ממנו, ולכן כשבאה התורה להזהיר על "איש אמו ואביו תיראו", הוצרכה לחזור ולשנות גם את פרשת "ואת שבתותי תשמרו", דהרי השבת הוא הזכר והאות לחידוש העולם על ידי הקב"ה בששת מעשה בראשית, ודו"ק.

בענין זה אזכיר מה ששמעתי מהגר"א וואסרמן זצ"ל: שאילו ראה דארווין את החפץ חיים לא היה אומר שהאדם נתפתח מקופים וכדומה, אלא שהוא ראה רק אנשים כמוהו ולכן בא לידי טעות, ודו"ק.

17. רב הירש יתרו שם

... But the knowledge and acknowledgment of historical facts depends solely on *tradition*, and *tradition depends solely on the faithful transmission by parents to children and on the willing acceptance by children from the hands of their parents*. So that the continuance of God's whole great institution of Judaism rests entirely on the theoretical and practical obedience of children to parents, and כבד אב ואם is the basic condition for the eternal existence of the Jewish Nation. Through father and mother, God gives the child not only physical existence, they are the actual bond that joins the child to the Jewish past, that allow it to be a Jew or a Jewess, and they are those who are to hand over to them the Jewish mission in knowledge, morals and education. The child is to receive history and the Law from their hands so that ultimately he can transmit both to his children. In the same way that it looks up to its parent, are its children some day to look up to it. Without this bond the chain of generations is broken, the Jewish past is lost for the future, and the Jewish nation ceases to exist. That it is worthy to have its place in the Ten Commandments indicates this importance of parents, and allows the Torah to say: כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך!

18. דברים פרק ה פסוק טו

כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך יקוק אלהיך למען יאריכן ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר יקוק אלהיך נתן לך

19. כתב סופר שם

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, כ"ל עפמ"ש הא דכתיב כבד את אביך ואמך כאשר ציוך כ' רש"י במרה, וכ"ל מאי כפקותא היכן ציוה, וי"ל כי יש בן המכבד את אביו מפני שנהנה ממנו וכל מחסוריו עליו, וכשאין צריך לטובתו או כשאין נותן לו האב או אין יוכל לתת לו כרצונו איננו מכבודו, ולא כן צוה ד' כבוד אב ואם אלא הוקש כבודו לכבוד המקום שלא ע"מ לקבל פרס, והנה במדבר כשציוה ה' על מצות כבוד אב ואם לא היו סומכי' על שלחן אבותם כי המן ירד מה"ש לכל נפש ולא היו צריכי' למלבושים כי שמלתך לא בלתה וכו' ולא הי' מכבדים מפני שנהנו מהם אלא רק כמצווה עליהם לאהוב את אבותם, וז"כ כבד אביך כאשר ציוך כאותו זמן שציוך שלא הי' לך תועלת מהם כן ע"ד זה תכבד תמיד

20. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ל עמוד א

אמר רב יהודה: האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דנזיקין; רבא אמר: מילי דאבות; ואמרי לה: מילי דברכות.

21. מהרש"א חידושי אגדות מסכת בבא קמא דף ל עמוד א

מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין כו'. יראה כי חסיד נאמר על מי שעושה מעשיו על צד היותר טוב כמאמרם פ"ק דע"ז במעלות הטוב עשרה דברים זהירות מביאה לידי זריזות כו' וחשיב למעלה עליונה חסידות מביאה לידי רוח הקודש ולפי שיש לאדם במעשיו הטובות ג' חלקים דהיינו טוב לשמים. וטוב לבריות. וטוב לעצמו. קאמר רב יהודה מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין דאז יכול לתקן מעשיו שיהיה טוב לבריות ורבא קאמר דלקיים מילי דאבות דאז יתקן מעשיו שיהיה טוב לעצמו במדות ואמרי לה דלקיים מילי דברכות דאז יתקן שיהיה טוב לשמים וכל אחד מהני אמוראי נקט כל א' מהני ג' מיני חלוקים במעשים טובים של אדם וק"ל:

22. ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פיסקא שמג

דבר אחר ויאמר ה' מסיני בא, כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות, תחילה הלך אצל בני עשו אמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה אמר להם +שמות כ יב+ לא תרצח אמרו כל עצמם של אותם האנשים ואביהם רוצח הוא שנאמר +בראשית כז כב+ והידים ידי עשו +שם /בראשית/ כז מ+ ועל חרבך תחיה הלך אצל בני עמון ומואב אמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה אמר להם +שמות שם /כ יב/+ לא תנאף אמרו לו כל עצמה של ערוה להם היא שנאמר +בראשית יט לו+ ותהרין שתי בנות לוט מאביהן הלך אצל בני ישמעאל אמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה אמר להם +שמות שם /כ יב/+ לא תגנוב אמרו לו כל עצמם אביהם ליסטים היה שנאמר +בראשית טז יב+ והוא יהיה פרא אדם וכן לכל אומה ואומה שאל להם אם מקבלים את התורה שנאמר +תהלים קלח ד+ יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך יכול שמעו וקבלו תלמוד לומר +מיכה ה יד+ ועשיתי באף ובחימה נקם את הגוים אשר לא שמעו לא דיים שלא שמעו אלא אפילו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח לא יכלו לעמוד בהם עד שפרקום כיון שראה הקדוש ברוך הוא כך נתנם לישראל, משל לאחד ששילח את חמורו וכלבו לגרן והטעינו לחמור לתך ולכלב שלש סאים היה החמור מהלך והכלב מלחית פרק ממנו סאה ונתנו על החמור וכן שיני וכן שלישי כך ישראל קבלו את התורה בפירושיה ובדקדוקיה אף אותם שבע מצות שלא יכלו בני נח לעמוד בהם ופרקום באו ישראל וקבלום לכך נאמר ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו.